فصلنامه حقوق اداری (علمی - پژوهشی)
سال هفتم، شماره ۲۲، بهار ۱۳۹۹

واکاوی نقش سازمان بازرسی در پیشگیری از نظارت‌گریزی و فساد اداری مدیران دولتی

محمودرضا مهرورز[۱]؛ حسن حیدری[۲]؛ عطا اله محمدی ملقرنی[۳]؛ ایرج حسینی صدر آبادی[٤]

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۰/۲۲
تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۶/۱۸

چکیده

پژوهش حاضر، نقش سازمان بازرسی کشور در پیشگیری از نظارت‌گریزی و فساد اداری مدیران دولتی را بررسی کرده است؛ چرا که سلامت اداری و جلوگیری از تخلّف افراد به‌ویژه مدیران دولتی، از دغدغه‌های همیشگی این سازمان محسوب می‌شود. این پژوهش با تکیه بر روش‌های اسنادی و پیمایشی در سال ۱۳۹۶ و در استان کردستان انجام گرفت. جامعه آماری شامل ۶۰۰ نفر از مدیران کل، مدیران حراست، قضات و اساتید دانشگاه بوده که به شیوه نمونه‌گیری انتخاب و با پرسشنامه محقق‌ساخته، اطلاعات پژوهش از ۲۲۳ نفر از آنان گردآوری و تحلیل شد. طبق نتایج، اهمیت نقش سازمان بازرسی در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی با تأکید بر امور نظارتی، بیش از حد متوسط است؛ اما این سازمان در ایفای نقش خود در زمینه پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری، همچنین در زمینه نقش ویژه و عملی خود (تأکید بر امور نظارتی) کمتر از حد متوسط ظاهر شده است. از طرف دیگر، این سازمان برای پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران بایستی بر روی مواردی مانند افزایش ضمانت‌های اجرایی لازم در قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور، افزایش و ترویج باور مدیران سازمان‌ها نسبت به اهمیت بازرسی، تلاش در جهت افزایش حس خود نظارتی در بین مدیران و برقراری ارتباط فعال و مؤثر میان نهادهای نظارتی با متخصصان و صاحب‌نظران حوزه‌های مختلف از طریق سازمان بازرسی کل کشور تکیه و برنامه‌ریزی کند.

واژگان کلیدی: سازمان بازرسی کشور، پیشگیری، تخلفات و مفاسد اداری، نظارت‌گریزی.

---

۱. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی، گروه حقوق، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران.mr.meh1354@gmail.com

۲. استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.(نویسنده مسئول)Dr.hasanheidari@yahoo.com

۳. استادیار گروه حسابداری، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران. Ata Ata.mm68@yahoo.com

۴.استادیار گروه حقوق، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران، ایران. iraj.sadrabadi@gmail.com

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

مقدمه

تخلفات و فساد اداری به‌ویژه در مدیران دولتی، اگرچه ممکن است در مقایسه با جرایم دیگر نظیر قتل و سرقت رعب‌انگیز نباشد؛ اما به‌لحاظ تأثیرگذار بودن در تخریب جامعه، بیش از خطاهای دیگر باید مورد توجه قرار بگیرد. به تعبیری، بارزترین نشانه انحراف دولت (به معنای عام) و جامعه از قانون، بیش از حد بودن تخلفات و مفاسد اداری است (احمدپور رستمی، ۱۳۹۴: ۶). تجربه سال‌های اخیر نشان می‌دهد که فساد در بخش دولتی گسترش بیشتری دارد. وقوع تخلفات اداری به‌ویژه در میان مدیران دولتی، یکی از عمده‌ترین مسائل سازمانی است. به قول عصاریان و جراحی دربان (۱۳۹۳: ۱۵۳) «از زمانی‌که فعالیت‌های بشر دارای شکل سازمان‌یافته شد، آسیب‌های سازمانی و تهدیدات اخلاقی کارکنان همچون جزء لاینفکی از متن سازمان بروز کرد که در نتیجه تعاملات و عوامل گوناگون در بیرون و درون سازمان به‌وجود آمده‌اند». تخلفات اداری کم‌وبیش در تمام کشورهای جهان وجود دارند؛ اما نوع، میزان و گستردگی آن‌ها متفاوت است. این تخلفات و متعاقب آن فساد اداری، اقتصاد و جریان توسعه را مختل می‌سازد، سازمان‌های دموکراتیک را مورد تهدید قرار می‌دهد، و باعث تسهیل بروز سایر تهدیدات علیه امنیت، از جمله تروریسم می‌گردد (افضلی، ۱۳۹۰: ۲۵۲).

پس از انقلاب اسلامی، اصلاح نظام اداری به‌عنوان یک اصل غیرقابل‌انکار منجر به صدور فرمان مقام معظم رهبری برای مبارزه با فساد اداری و اقتصادی گردید. بر همین اساس، قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور، به‌عنوان یکی از مصادیق برجسته نظارت و پیشگیری از مفاسد اداری به‌شمار می‌رود. به‌عبارت دیگر، این سازمان به دلالت اصل ۱۷۴ قانون اساسی، نقشی کلیدی در پیشگیری از تخلفات اداری و کاهش مفاسد اداری دارد که این سازمان را با انبوهی از مسائل حقوقی مواجه می‌سازد (زارعی، ۱۳۹۳: ۵۵). این نهاد زیر نظر قوه قضائیه علاوه بر حسن جریان امور دستگاه‌های اداری، ضعف‌های سیستم اجرایی را منعکس و به شکایات علیه سوءعملکرد و تخلفات دستگاه‌ها رسیدگی می‌کند و نتایج رسیدگی خود را در قالب توصیه‌نامه و گزارش‌ها به نهادهایی که قانون مشخص کرده، ارائه می‌دهد و این تصمیمات می‌تواند منجر به تصمیمات قضایی و سیاسی علیه مقام‌ها و نهادهای خاطی گردد (زارعی، ۱۳۹۳: ۵۵).

یکی از عوامل تخلفات و مفاسد اداری مدیران، نظارت‌گریزی است. سازمان بازرسی از برنامه‌های نظارتی مختلفی بهره می‌برد که یکی از مهم‌ترین عوامل موفقیّت برنامه‌های آن، کم‌وکیف نظارت‌پذیری افراد است. در عین‌حال، تخلّف افراد تحت نظارت (در اینجا، مدیران دولتی) از دغدغه‌های همیشگی در اجرای برنامه‌های پیشگیرانه تخلفات و مفاسد اداری این سازمان محسوب می‌شود. نظارت‌گریزی به اشکال مختلفی مانند دور زدن قوانین و مقررات، دستکاری در قوانین و ضوابط اداری و ... صورت می‌پذیرد و نه‌تنها خود، تخلف است؛ بلکه عاملی برای افزایش

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

تخلفات و مفاسد اداری است. این نکته را بایستی اضافه کرد که پیشگیری از جرایم و تخلفات مدیران دولتی، پیش از هر چیز تابع درک موقعیت قانونی این جرایم و امکان تحقق تدابیر پیشگیرانه نسبت به آن‌هاست. «هدف مقبول در این راستا، کاهش نرخ جرم است که خود مستلزم ثبات سیستم است.» (بایاگولی، ۲۰۰۸: ۸۹).

واژه پیشگیری در مفهوم متعادل آن به معنی «پیش‌دستی کردن، پیشی‌گرفتن و به جلو چیزی شتافتن» و همچنین «آگاه کردن، خبر چیزی را دادن و هشدار دادن» است؛ بنابراین، انجام هر اقدامی که علیه جرم و کاهش آن باشد، پیشگیری محسوب می‌شود (نسل، ۱۳۸۷: ۳۵– ۳۴).

با توجه به اهمیت پیشگیری و نیز رسالتی که سازمان بازرسی کشور در زمینه جلوگیری از تخلفات و مفاسد اداری دارد؛ مسأله اصلی پژوهش، واکاوی نقش سازمان بازرسی در پیشگیری از نظارت‌گریزی و فساد اداری مدیران دولتی است و پاسخ به سؤالات زیر مدنظر است: ۱) در وضعیت کنونی، سازمان بازرسی کشور برای پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی در امور نظارتی چگونه عمل می‌کند؟، ۲) اهمیت نقش این سازمان در امور نظارتی برای پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی چگونه است؟ و ۳) نقش ویژه و عملی سازمان بازرسی در امور نظارتی برای پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی چگونه است؟

پیشینه پژوهش

پاره‌ای از تحقیقات در زمینه فساد و تخلفات اداری به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم با موضوع مقاله حاضر ارتباط پیدا می‌کنند (به‌عنوان مثال، بابامحمدی، ۱۳۹۴؛ صفرخانی، ۱۳۸۸؛ شقاقی‌شهری، ۱۳۸۶؛ و فرح‌بخش، ۱۳۸۰)؛ اما کمتر پژوهشی به مبحث نظارت‌گریزی مدیران دولتی و تاثیر آن در پیدایش و گسترش تخلفات و مفاسد اداری پرداخته است. در ادامه به برخی از این مطالعات و نتایج آن‌ها اشاره و سپس به مبانی نظری درخصوص نظارت و نظارت‌گریزی و چارچوب نظری پرداخته می‌شود.

فلسفی (۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان «بررسی صلاحیت نظارت سازمان بازرسی بر مقررات مصوب قوه قضائیه»، با طرح سؤالی اساسی به این پاسخ رسیده است که سازمان بازرسی به‌عنوان یکی از نهادهای تابعه قوه قضائیه در اعمال نظارت قضایی، صلاحیت نظارت بر مقررات مصوب قوه قضائیه را دارد و در اثبات این مدعا به اصول قانون اساسی، نظریات تفسیری شورای نگهبان و قانون تشکیل سازمان بازرسی کشور (مصوب ۱۳۶۰/۰۷/۱۹ با آخرین اصلاحات و الحاقات ۱۳۹۳) استناد نموده است.

احمدپور رستمی (۱۳۹۴)، در پژوهشی به واکاوی نقش سازمان بازرسی در پیشگیری از جرم و فساد اداری در دستگاه‌های اجرایی پرداخته است. محقق در نگارش خود بر این نکات مهم صحه

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

گذاشته است که سازمان بازرسی به‌عنوان یکی از دستگاه‌های حاکمیتی و نظارتی نظام جمهوری اسلامی ایران نقش مؤثر و مستمری را در مبارزه با فساد مالی و اداری در تمام مراحل تحقق یک پدیده مفسده‌بار و مجرمانه قبل، حین و بعد از وقوع آن به انجام می‌رساند. ازجمله موضوعات مورد توجه این سازمان برای پیشگیری از جرایم و فساد، پیشبرد برنامه‌های خصوصی‌سازی اقتصاد کشور، کوچک‌سازی دولت، اصلاح فرآیندها و ارتقای خدمت‌رسانی به مردم، توسعه خدمات دولت الکترونیک و بسیاری دیگر از این نوع موضوعات بنیادی است.

پروین و دلبر (۱۳۹۳) با بررسی «ارزیابی و اصلاح فرآیندهای اداری در آیینه سازمان بازرسی کل کشور» به این نتیجه دست یافتند که دو نهاد سازمان بازرسی و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی طبق قانون مدیریت خدمات کشوری در مرحله «بازرسی عملکرد و ارزیابی خطامشی‌ها»، صلاحیت و شرایط ضروری برای ایجاد اصلاحات و ارائه سازوکارهای اثرگذار بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی را دارند و تحول از رویکرد بازرسی- تفتیش به رویکرد بازرسی- نظارت تصحیحی، این مهم را محقق می‌سازد.

۱. چارچوب نظری

۱-۱ . نظارت

نظارت و کنترل یکی از اجزای اصلی مدیریت است که بدون توجه به آن، سایر اجزای مدیریت از قبیل برنامه‌ریزی، سازماندهی و هدایت ناقص بوده و تضمینی برای انجام درست آن‌ها وجود ندارد. از نظر استیفن‌رابینز، کنترل عبارت است از: فرآیند تحت نظر قرار دادن فعالیت‌ها، به‌منظور حصول اطمینان از این‌که آن‌ها همان‌گونه که برنامه‌ریزی شده‌اند، انجام می‌پذیرند و نیز اصلاح انحرافات مهم مشاهده شده در طی این فرآیند می‌باشد (رابینز، ۱۳۷۸: ۱۳۷).

در اینجا لازم است تفاوت دو مفهوم کاملاً به‌هم وابسته نظارت و کنترل را بیان نمود. نظارت و کنترل یعنی بازدید و مراقبت از طرز پیشرفت اجرای عملیات در مقایسه با وضع مطلوب و به دنبال آن، تغییر عملیات به‌منظور جلوگیری از انحراف در تحقق اهداف پیش‌بینی‌شده سازمان است. تعریف فوق از دو قسمت کسب اطلاعات از طریق مشاهده و بررسی وضع موجود و تعیین پیشرفت کارها در مقایسه با وضع مطلوب است که نظارت نامیده می‌شود و کنترل به‌منظور بازگردانیدن سیستم اجرایی به‌شکل درست آن از طریق انجام کارهای اصلاح‌کننده است که یک فرآیند اجرایی است. در واقع، نظارت مهم‌تر و مقدم‌تر بر کنترل می‌باشد (اخوان‌کاظمی، ۱۳۹۱: ۳۱).

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

۲-۱. نظارت‌گریزی و عوامل مؤثر بر آن

در یک تعریف جامع، نظارت عبارت است از: «استفاده از راهکارهای علمی و مهارت‌های عملی برای بررسی انطباق فعالیت‌ها با قوانین مورد عمل و کفایت آن‌ها به‌منظور ارزیابی میزان تحقق اهداف، پی‌بردن به نقاط ضعف و قدرت عملکردها، ارائه راه‌حل‌های اصلاحی و افزایش بهره‌وری» (صفرخانی، ۱۳۸۸: ۵۶)؛ بنابراین، نهادینه‌شدن؛ پذیرش و عمل بر اساس موارد مذکور، عین فرهنگ نظارت‌پذیری است و مقابل آن، نظارت‌گریزی است.

منشاء رفتارهای مبتنی بر نظارت‌گریزی را می‌توان در سه سطح فردی، گروهی و اجتماعی، و سازمانی جستجو کرد: در سطح فردی، ویژگی‌های فردی یکی از مهم‌ترین عوامل در پذیرش یا عدم پذیرش نظارت است. اهمیت ویژگی‌های فردی (سن، جنس و ...) از آنجا ناشی می‌شود که بسیاری از این ویژگی‌ها نقش فزاینده یا کاهنده در موافقت یا مخالفت وی با امر نظارت دارند.

در سطح گروهی و اجتماعی، تردیدی نیست که زندگی فرد رابطه‌ای تنگاتنگ با زندگی اجتماع دارد. رابطه منطقی بین مسئولیت فرد نسبت به خود و نسبت به اجتماع بر این واقعیت استوار است که هر موجود زنده به جایگاهی نیازمند است. مسلماً هرچه شخص آگاه‌تر باشد به همان نسبت بهتر می‌تواند بین زندگی خود و شرایط زمانه خود رابطه منطقی برقرار کند و این آگاهی در او احساس مسئولیت ایجاد می‌کند. اولین و مناسب‌ترین محیط برای تقویت فرهنگ نظارت‌پذیری، محیط خانواده است. رفتارهای مثبت و منفی اعضای خانواده بر فرهنگ نظارت‌پذیری آن‌ها و کودکان تأثیر بسزایی می‌گذارد. علاوه بر خانواده، نظام آموزش نیز می‌تواند در تقویت فرهنگ نظارت‌پذیری به ایفای نقش مثبت بپردازد و آن زمانی است که در متون درسی مدارس و دانشگاه‌ها به گسترش روحیه نقد و انتقادپذیری توجه شود.

در سطح سازمانی، مقاومت و کارشکنی دستگاه‌ها و عدم پذیرش نظارت که اخیراً شکل تبلیغاتی به خود گرفته است و با عناوین مختلف سعی در خارج شدن از حیطه سازمان‌های نظارتی دارند از یک طرف، و نبود قدرت و امکانات کافی در دستگاه‌های نظارتی از سوی دیگر، وضعیتی غیرقابل قبول را فراهم آورده است. اعزام ناظران بدون‌اطلاع یا کم‌اطلاع و انجام فعالیت‌های نظارتی بر مبنای اطلاعات نادرست و قدیمی، موجب وقفه و کندی در روند امور خواهد شد. از جمله ویژگی‌های نظارت مؤثر، دقیق بودن اطلاعات و به‌موقع بودن انجام نظارت مبتنی بر هدف (معقول و قابل درک) است. نظارتی که کشف‌کننده و عینی باشد و در نقاط مهم و استراتژیک انجام شود؛ همچنین مقرون به‌صرفه و کم‌هزینه باشد (الوانی، ۱۳۸۵: ۴۳). نقص در هر یک از موارد مذکور، نظارت را با آسیب‌های جدی مواجه خواهد ساخت و موجب کم‌اثر یا بی‌اثر شدن این فعالیت خواهد شد.

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

۳-۱. چارچوب نظری

چارچوب نظری تحقیق حاضر برگرفته از دیدگاه مدیریت سازمانی است. بر اساس این دیدگاه، اصل نظارت و کنترل یکی از اصول اساسی مدیریت به‌شمار می‌رود و از چهار مرحله تعیین معیار یا استاندارد، سنجش عملکرد، تشخیص انحرافات، و انجام اقدامات اصلاحی تشکیل می‌شود (رضائیان، ۱۳۶۹: ۲۳۹). مطابق با این دیدگاه، کمال مطلوب چنین است که هدف‌هایی که در فرایند برنامه‌ریزی تعیین می‌شوند، کاملاً دقیق و مشخص باشند تا بتوان آن‌ها را در زمان مقرر سنجید یا اندازه‌گیری کرد. بعد از تعیین معیار، بایستی عملکرد واقعی سازمان را با استانداردهای از پیش‌تعیین‌شده مقایسه کرد تا حدود انحرافات مشخص شود. بدیهی است که اندازه‌گیری عملکرد باید به گونه‌ای روشن، تعریف و به سهولت قابل تشخیص باشد (استونر و فریمن، ۱۳۷۵: ۱۲۵۸). پس از این مقایسه، اگر انحرافی از الگوی مطلوب مشاهده گردید؛ در مرحله چهارم باید دست به اقداماتی اصلاحی زد.

علاوه بر این، از دیدگاه مدیریت که به دیدگاه مدیریت اسلامی نیز بسیار نزدیک است، نظارت را می‌توان در چهار بُعد دسته‌بندی کرد (نیک‌پور و دیگران، ۱۳۹۵: ۹۵– ۶) که در کارایی و عملکرد مثبت یک سازمان یا برعکس آن می‌توانند اثرگذار باشند:

۱) نظارت الهی[1]، که بر اساس آن هر عملی که از انسان سر بزند، از سلطه و نظارت خداوندی دور نیست و انسان هرگاه بخواهد اقدامی انجام دهد از نظر خداوند دور نیست و مورد نظارت اوست (سرمدی، ۱۳۹۰: ۱۴۴).

۲) نظارت درونی[2] (خودکنترلی)، که یک نوع مراقبت درونی است که بر اساس آن، وظایف محوله انجام و رفتارهای ناهنجار و غیرقانونی ترک می‌شود، بی‌آنکه نظارت یا کنترل خارجی در بین باشد؛ بدین معنی‌که فرد بدون توجه به کنترل خارجی، تلاش خود را صرف انجام کاری کند که برعهده او گذاشته شده و مرتکب موارد نادرست از قبیل کم‌کاری، سهل‌انگاری و سایر تخلفات دیگر به‌ویژه در محل کار خود نشود (پیروز و دیگران، ۱۳۸۹: ۳۱۷). در این زمینه، افرادی چون اتکینسون[3] (۱۹۶۴) و هیرشی[4] (۱۹۶۹) نیز معتقدند که برای تنظیم قواعد و رفتارهای بهنجار اجتماعی، علاوه بر کنترل‌های درونی[5]، به کنترل (نظارت)های بیرونی و رسمی[6] نیاز است. مطابق با نظریه آن‌ها، عاملی‌که کارهای نامشروع (به‌عنوان مثال، فساد اداری) را در یک جامعه تسهیل

1. Divine Supervision
2. Self-Supervision
3. Atkinson
4. Hirschi
5. Internal Controls
6. External and Formal Controls

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

می‌کند، تضعیف سیستم کنترل درونی و فقدان یا ضعیف بودن نیروهای کنترل‌کننده بیرونی، همچنین نظام مجازات‌هاست (اتکینسون، ۱۹۶۴: ۸۴).

۳) نظارت عمومی[1] (همگانی)، که بر اساس آن، افراد جامعه به‌ویژه اعضا و کارکنان سازمان موظف هستند تا بر اساس وظیفه بر اعمال، رفتار و عملکرد افراد و کارکنان سازمان و حتی عملکرد مدیران و مسئولان سازمان نظارت داشته باشند (پیروز و دیگران، ۱۳۸۹: ۲۹۲). صفت همگانی، خود دارای دو بُعد نظارت همگانی به‌معنای اعم شامل نهادهای نظارتی حاضر در سه عرصه دولتی، خصوصی و مدنی، و نظارت همگانی به‌معنای اخص شامل مشارکت نظارتی شهروندان بر عملکرد نهادهای فعال در حوزه‌های مختلف کشور است (نادری ملک‌شاه، ۱۳۹۳: ۱۴۹).

۴) نظارت مدیریتی[2] (سازمانی)، که توسط مدیریت و یا سازمان اعمال می‌گردد و بر کار و اعمال کارکنان نظارت دارد (احمدی، ۱۳۸۹: ۲۲۳).

بر اساس چارچوب نظری فوق، مدل تحلیلی پژوهش در شکل شماره ۱، آمده است. طبق این مدل، نظارت در حوزه سازمان بازرسی گونه‌ای از نظارت مدیریتی، از سنخ نظارت همگانی و زیرمجموعه نهادهای نظارتی (قوه قضائیه) است که در صورت ایفای عملکرد مطلوب خود، می‌تواند عامل پیش‌گیرنده تخلفات و مفاسد اداری مدیران و کارکنان دولتی باشد؛ و در صورت عدم‌انطباق وضعیت مطلوب و وضعیت موجود، زمینه برای تخلفات و فساد اداری فراهم‌تر می‌گردد. در این پژوهش، سعی شده است با مقایسه نقش و کارکرد این سازمان در پیشگیری از مفاسد و تخلفات اداری مدیران دولتی از بُعد آرمانی و عملی، اهمیت و نقش آن در دستیابی به اهداف محوله مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

1. Public Supervision
2. Managerial Supervision

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

شکل شماره ۱- مدل نظری و تحلیلی پژوهش

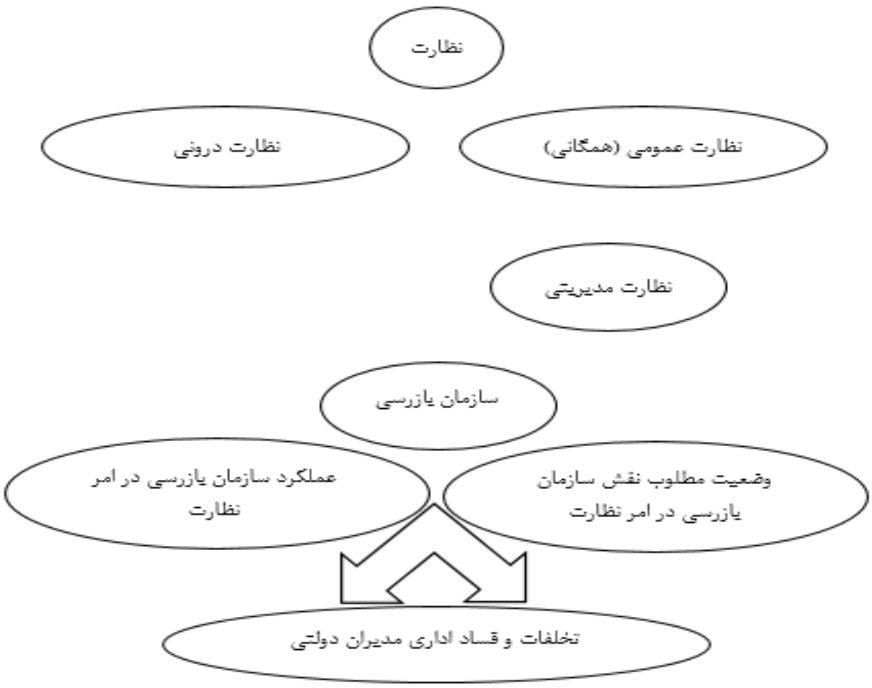

۲. روش تحقیق

مطالعه حاضر، یک پژوهش کمّی از نوع توصیفی است که به صورت مقطعی در فاصله زمانی ۹۶-۱۳۹۵ و در استان کردستان انجام گرفت. رویکرد اصلی تحقیق برای جمع‌آوری داده‌ها، روش پیمایشی[1] و پرسشنامه محقق‌ساخته است؛ البته، ابتدا به میانجی اسناد موجود شامل کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها، مقالات، گزارش‌های پژوهشی و منابع اینترنتی، ادبیات تحقیق شکل گرفت؛ سپس پرسشنامه‌ای طراحی شد تا دربارهٔ اهمیت و نقش سازمان بازرسی در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی، اطلاعات را جمع‌آوری کند.

لازم به‌ذکر است که برای بررسی اعتبار پرسشنامه، از اعتبار محتوا[2] و اعتبار عاملی[3] استفاده شد. ابتدا، از تعدادی از صاحب‌نظران (نظیر استادان متخصص در موضوع) درخواست شد تا نسبت

1. Survey Research Method
2. Content Validity
3. Factor Validity

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

به نحوه طرح سؤال، واضح بودن سؤال‌ها، مناسب بودن ابزار، شکل ظاهری و نظایر آن اظهار نظر کرده و بر اساس آن، اصلاحات لازم انجام گرفته و به تأیید رسید؛ سپس، اعتبار عاملی گویه‌های نقش سازمان بازرسی کشور در پیشگیری از تخلفات و فساد اداری مدیران دولتی با تأکید بر نظارت‌گریزی از طریق تحلیل عاملی[1] و با شاخص کیزر- مایر اُلکین[2] در بین بیش از ۵۰ پاسخگوی تصادفی اندازه‌گیری شد. مقدار این شاخص ۰/۹۱ به دست آمد و حاکی از مناسب بودن سؤالات از نظر اعتبار و دقت اندازه‌گیری بوده است. برای بررسی پایایی (ثبات درونی)[3] گویه‌های فوق‌الذکر نیز، از آزمون آلفای کرونباخ[4] استفاده شد و ارقام به دست آمده (۰/۸۷ و ۰/۸۶) حاکی از مناسب بودن سؤالات از نظر پایایی و سازگاری درونی بوده است.

جامعه آماری پژوهش، تمامی مدیران کل و مدیران حراست ۱۸۶ دستگاه اداری تحت نظر سازمان بازرسی کل کشور در استان کردستان به تعداد ۳۷۲ نفر، قضات دارای پرونده فعالیت در سطح استان به تعداد ۲۰۸ نفر، و استادان دانشگاه متخصص در حوزه مورد مطالعه (در رشته‌های حقوق و مدیریت) به تعداد ۲۰ نفر است؛ بدین ترتیب، تعداد کل جامعه آماری ۶۰۰ نفر تخمین زده شد. برای تعیین حجم نمونه، از فرمول نمونه‌گیری کوکران که در زیر آمده است، استفاده شد. با توجه به تعداد جامعه آماری (N= 600)، با در نظر گرفتن سطح معنی‌داری ۹۵ درصد و رقم ۱/۹۶ برای t و درجه اطمینان (d)، ۵ درصد و در نظر گرفتن ۰/۵ و ۰/۵ برای p و q، حجم نمونه معادل ۲۳۴ نفر برآورد گردید.

$$n=\frac{\frac{t^2pq}{d^2}}{1+\frac{1}{N}\left(\frac{t^2pq}{d^2}-1\right)}\Rightarrow\frac{\frac{1.96^2\times0.5\times0.5}{0.05^2}}{1+\frac{1}{600}\left(\frac{1.96^2\times0.5\times0.5}{0.05^2}-1\right)}=234$$

شیوه نمونه‌گیری در پژوهش، ترکیبی از روش‌های نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب و نامتناسب، هدفمند و در دسترس است. در درجه اول، متناسب با سهم زیرگروه‌ها از کل جامعه آماری، نمونه‌ها اختصاص یافت. در مرحله بعد، نمونه‌ها به شکل هدفمند و در دسترس انتخاب شده و پرسشنامه پژوهش در اختیار آن‌ها قرار داده شد تا به‌صورت خوداظهاری[5] آن را تکمیل کنند.

1. Factor Analysis
2. Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO)
3. Internal Stability
4. Cronbach's Alpha
5. Self-Reporting

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

در نهایت، داده‌های ۲۲۳ پرسشنامه، قابلیت تجزیه و تحلیل را دارا بودند و با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ تحلیل شدند. برای تحلیل داده‌ها از توزیع درصدی، شاخص‌های مرکزی (مانند میانگین) و نمودارمقتضی برای نتایج توصیفی استفاده شد. در پاسخ به سؤال‌های پژوهش نیز، ابتدا با جمع بستن نمرات پاسخ گویه‌ها، شاخص‌هایی در مقیاس فاصله‌ای ایجاد گردید؛ سپس به‌ترتیب از آزمون‌های تی تک‌نمونه‌ای[1] و رتبه‌ای فریدمن[2] استفاده شد.

۳. تعریف مفاهیم و متغیرها

– **سازمان بازرسی کل کشور:** سازمان بازرسی کل کشور یکی از دستگاه‌های قوه قضائیه است که به‌منظور اجرای اصل ۱۷۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تشکیل شده است. فعالیت سازمان بازرسی زیر نظر رئیس قوه قضائیه انجام می‌گیرد. طبق اصل ۱۷۴ قانون اساسی، دو وظیفه نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری برعهده این سازمان است (قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور و آیین‌نامه اجرایی آن، ۱۳۹۱).

– **تخلفات اداری:** به‌طور کلی، هر نوع انحراف از شیوه‌های صحیح و قانونی انجام وظایف و استفاده نامشروع از موقعیت شغلی را تخلف اداری گویند (ابوالحمد، ۱۳۷۶: ۳۱).

– **فساد اداری:** انجام دادن اعمال اداری توسط مأموران دولتی به‌شکل ناقص و غیرصادقانه است (کمیسیون مستقل ضد فساد[3]، ۱۹۹۸). سازمان بین‌المللی شفافیت[4] (۲۰۰۳)، فساد اداری را سوءاستفاده از قدرت و نیروهای دولتی و عمومی در جهت منافع شخصی تعریف می‌کند.

– **نظارت:** از نظر لغوی، نظارت در ادبیات فارسی به «مراقبت، تحت‌نظر و دیده‌بانی داشتن بر کاری» معنی شده است (دهخدا، ۱۳۸۵: ۲۴۵). بابامحمدی تعریف نظارت را این‌گونه نقل می‌کند: «نظارت عبارت است از سنجش و اصلاح عملکرد برای به دست آوردن این اطمینان که هدف‌های سازمان و طرح‌های اجرایی آن با کامیابی به‌انجام رسیده است» (بابامحمدی، ۱۳۹۴: ۳۷). در تعاریف مختلفی‌که از نظارت بیان شده است، یک نقطه اشتراک وجود دارد و آن اینکه نظارت، عبارت است از مقایسه بین آنچه که هست و آنچه که باید باشد.

– **نظارت‌گریزی:** نظارت‌گریزی عبارت است از: «هر گونه عمل یا اقدام عامل انسانی برخلاف راهکارهای علمی و مهارت‌های عملی در سازمان‌ها و ادارات» (صفرخانی، ۱۳۸۸: ۵۶)، که می‌تواند موجد تخلفات، سوءاستفاده‌ها و در نتیجه، فساد اداری گردد.

---

1. One-Sample T Test
2. Friedman Test
3. Independent Commission against Corruption
4. Transparency International Organization (TIO)

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

- نقش سازمان بازرسی در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی با تأکید بر نظارت‌گریزی: این مفهوم با ۲۷ گویه (جدول ۱) در مقیاس ترتیبی، سنجش شده و در دو قسمت از پاسخگویان خواسته شد تا ابتدا، «نقش سازمان بازرسی کشور را در گویه‌های مربوطه با انتخاب یکی از مقوله‌های پاسخ «بسیار ضعیف»، «ضعیف»، «بینابین»، «خوب» و یا «بسیار خوب» ارزیابی کنند»؛ سپس، از آن‌ها خواسته شد که «اگر قرار باشد به‌منظور کاهش تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی به هر کدام از گویه‌ها نمره بدهند، با توجه به اهمیت هر گویه آن را از ۱ (به‌معنای بسیار کم‌اهمیت) تا ۵ (به‌معنای بسیار بااهمیت) ارزش‌گذاری نمایند». گرچه تمامی این ۲۷ گویه برای احصاء نقش سازمان بازرسی در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی طراحی شده است؛ اما ۱۸ گویه اول، تأکید بیشتری بر روی مسأله نظارت‌گریزی دارد و نُه گویه بعدی که با رنگ تیره مشخص است، مربوط به نقش ویژه سازمان بازرسی می‌باشد.

جدول ۱) گویه‌های مورد استفاده برای سنجش نقش سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی با تأکید بر نظارت‌گریزی

ردیف	گویه‌ها
۱	نظارت مستمر بر مدیران به‌منظور ارزیابی آن‌ها در زمینه حرکت در چهارچوب قوانین و ضوابط اداری.
۲	نظارت بر حُسن اجرای قوانین و ضوابط از طرف مدیران.
۳	نظارت مستمر بر وقت‌شناسی و وظایف مدیران در ادارات.
۴	استفاده از سیستم‌های نظارتی برای رصد کردن عملکرد مدیران.
۵	تفویض اختیارات لازم به بازرسان فراسازمانی برای نظارت بر عملکرد مدیران.
۶	استقرار یک سازمان کنترل و هماهنگ‌کننده در مورد خود سازمان‌های نظارتی و بازرسی.
۷	دخالت نظرات و دیدگاه‌های افراد و سازمان‌های مورد نظارت در تدوین استانداردهای نظارتی.
۸	بازخورد مستمر نتایج نظارتی به افراد و سازمان‌هایی که مورد نظارت قرار می‌گیرند.
۹	تربیت نیروی انسانی متخصص و متعهد برای نظارت و ارزیابی.
۱۰	بازبینی در ساختار نظارتی کشور و ایجاد هماهنگی بین سازمان‌های نظارتی.
۱۱	توجه به نظارت‌های پیش‌نگر مانند دقت در انتصاب و انتخاب مدیران، توجه به شایسته‌سالاری به‌جای رابطه‌مداری و ... .
۱۲	توسعه و گسترش آموزش در بین مدیران دولتی.
۱۳	بهره‌گیری از سیستم‌های نظارت دیجیتال بر مدیران دولتی.
۱۴	بهره‌گیری فعالانه از رسانه‌های جمعی به‌عنوان ابزاری برای نظارت بر عملکرد مدیران دولتی.
۱۵	استقرار سامانه‌های نظارت الکترونیکی در سازمان‌ها و ادارات دولتی.
۱۶	استفاده از نظارت‌های مثبت‌نگر (سازوکارهای تشویقی) در کنار سازوکارهای تنبیهی.

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

۱۷	استفاده از نظارت‌های پیش‌نگر (تکیه بر اطلاعات موجود برای پیش‌بینی اوضاع آینده) به‌منظور عملکرد بهتر کارکنان و جلوگیری از تخلفات احتمالی.
۱۸	استفاده از معیارهای دقیق و عینی برای نظارت بر عملکرد مدیران دولتی.
۱۹	افزایش ضمانت‌های اجرایی لازم در قانون و عناصر تشکیل سازمان بازرسی کل کشور.
۲۰	افزایش و ترویج اعتقاد و باور مدیران سازمان‌ها نسبت به اهمیت و فایده بازرسی توسط سازمان بازرسی کشور.
۲۱	افزایش نظارت سازمان بازرسی کل کشور در امر انتصابات مدیران دولتی به‌منظور ارزیابی رعایت اصل شایسته‌سالاری.
۲۲	ترویج فرهنگ نظارت و بازرسی توسط سازمان بازرسی.
۲۳	تلاش در جهت افزایش حس خود نظارتی در بین مدیران توسط سازمان بازرسی کل کشور.
۲۴	استفاده از نظام تشویق و تنبیه مناسب از طرف سازمان بازرسی کل کشور در برابر مدیران شایسته و درستکار و مدیران نالایق و فاسد.
۲۵	حساس کردن تشکل‌های غیردولتی در قبال مفاسد اداری و اقتصادی مدیران دولتی از طرف سازمان بازرسی.
۲۶	برقراری ارتباط فعال و مؤثر میان نهادهای نظارتی با متخصصان و صاحب‌نظران حوزه‌های مختلف از طریق سازمان بازرسی کل کشور.
۲۷	استفاده از نهادهای نظارتی مردمی (مدنی) و خصوصی در کنار نهادهای نظارتی دولتی در امر بازرسی و نظارت توسط سازمان بازرسی کل کشور.

منبع: ادبیات تحقیق

٤. یافته‌های تحقیق

٤-١. یافته‌های توصیفی

یافته‌های توصیفی در دو بخش ویژگی‌های جمعیتی پاسخگویان و توصیف گویه‌های پژوهش به‌شرح زیر است:۱۹۱ نفر معادل ۸۵/۷ درصد از پاسخگویان، مرد و ۱۴/۳ درصد باقیمانده زنان بودند. میانگین سن پاسخگویان نزدیک به ۴۰/۵ سال بوده و بیشترین تعداد پاسخگویان با ۸۸/۳ درصد معادل ۱۹۷ نفر در دامنه سنی ۵۱- ۲۸ سال قرار داشتند. ۱۹۴ نفر معادل ۸۷ درصد از کل پاسخگویان متأهل، حدود ۱۱ درصد مجرد و حدود ۲ درصد یکی از وضعیت‌های بیوه یا مطلقه را داشتند. بیشترین تعداد پاسخگویان با ۱۸۲ نفر معادل حدود ۸۱/۵ درصد دارای تحصیلات کارشناسی و کارشناسی ارشد بوده و کم‌ترین آن‌ها نیز دارای تحصیلات حوزوی و دیپلم بودند؛ همچنین، ۱۵۰ نفر معادل ۶۷/۲ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات دانشگاهی، در یکی از رشته‌های حقوق، حسابداری یا مدیریت تحصیل کرده بودند. از نظر اشتغال در سازمان یا اداره

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

محل خدمت، روی‌هم‌رفته حدود ۶۰/۵ درصد از کل پاسخگویان در یکی از بانک‌های دولتی یا نیمه‌خصوصی، دادگستری‌ها، تأمین اجتماعی و درمانگاه مربوطه، دانشگاه علوم پزشکی و زیرمجموعه‌های آن، شهرداری‌ها، اداره پزشکی قانونی و شرکت‌های بیمه شاغل بوده و میانگین سابقه کار آن‌ها، ۱۵ سال بوده است.

توصیف گویه‌های وضعیت فعلی نقش سازمان بازرسی در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی، نشان داد که اندکی بیش از ۲۵ درصد پاسخگویان در طیف متوسط (بینابین)، حدود ۳۴/۵ درصد در طیف «ضعیف و بسیار ضعیف» و ۴۰/۵ درصد در طیف «خوب یا بسیار خوب» قرار دارند. بر اساس آن یافته‌ها، می‌توان نتیجه گرفت که پاسخگویان نقش فعلی سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی را در حد متوسط و متمایل به خوب ارزیابی می‌کنند.

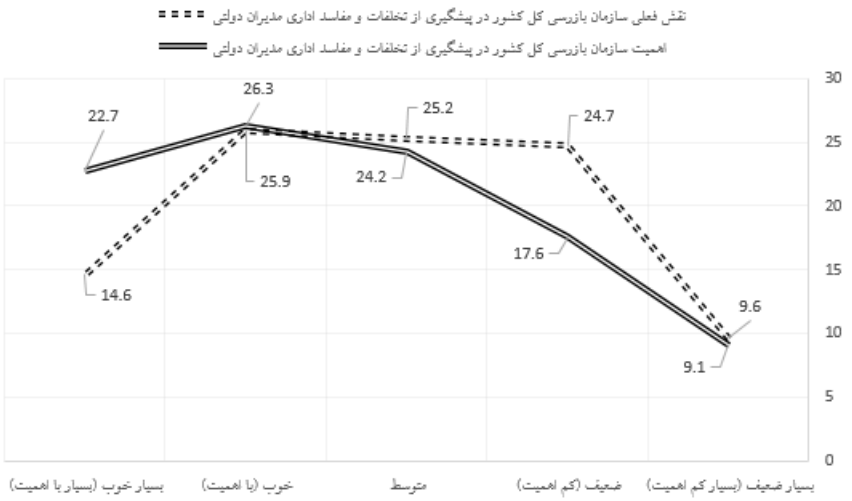

نمودار ۱) توزیع درصدی میانگین کل نگرش پاسخگویان درباره نقش فعلی و اهمیت سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی

توصیف گویه‌های اهمیت نقش سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی نشان داد که اندکی بیش از ۲۴ درصد پاسخگویان در طیف متوسط، حدود ۲۶/۵ درصد در طیف «کم اهمیت و بسیار کم اهمیت» و اما ۴۹ درصد در جهت «با اهمیت یا بسیار با اهمیت» قرار دارند؛ از این‌رو، با این یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که به باور پاسخگویان، بین اهمیت سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی و

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

نقش فعلی این سازمان شکاف وجود دارد و برای رسیدن به نتیجه مطلوب، بایستی در راستای برطرف‌نمودن خلأهای موجود اقدام کرد. در نمودار ۱، که توزیع درصدی میانگین کل نگرش پاسخگویان درباره نقش فعلی و اهمیت سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی را نشان می‌دهد، شکاف و خلاء مذکور به‌خوبی قابل مشاهده است.

در نهایت، توصیف گویه‌های نقش ویژه و عملی سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی با تأکید بر امور نظارتی حاکی از آن بود که حدود ۲۳/۵ درصد از پاسخگویان در حد متوسط (بینابین)، حدود ۳۲/۵ درصد در طیف «ضعیف و بسیار ضعیف» و ۴۴ درصد در حد «خوب یا بسیار خوب» قرار دارند. با توجه به نتایج فوق، می‌توان نتیجه گرفت که پاسخگویان نقش ویژه و عملی سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی با تأکید بر امور نظارتی را در حد متوسط و متمایل به خوب ارزیابی می‌کنند.

۲-٤. یافته‌های تحلیلی

سؤال اول: از دید پاسخگویان، در حال حاضر سازمان بازرسی برای پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی در امور نظارتی چگونه عمل می‌کند؟

برای پاسخ به این سؤال، ابتدا نمرات ۱۸ گویه مرتبط با وضعیت موجود نقش سازمان بازرسی کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی با تأکید بر امور نظارتی (مندرج در جدول ۱) ترکیب[1] شده و به‌صورت شاخص در مقیاس فاصله‌ای ایجاد گردید؛ سپس شاخص به‌دست آمده با استفاده از آزمون تی تک‌نمونه‌ای مورد بررسی و آزمون آماری قرار گرفت.

حداقل و حداکثر رقم مورد انتظار برای آن شاخص به‌ترتیب ۱۸ و ۹۰، و میانگین مورد انتظار ۵۴ (به‌معنای متوسط بودن وضعیت) است. همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، مقدار t (۱/۷۷) با درجه آزادی ۲۲۲ در هیچ سطح آماری معنی‌دار نیست. به‌عبارت دیگر، درست است که رقم میانگین مشاهده شده (۵۵/۹۹) از رقم میانگین مورد انتظار (۵۴) بزرگ‌تر است؛ اما اختلاف میانگین (۱/۹۹) بسیار ناچیز بوده و مقدار آزمون از نظر آماری معنی‌دار نیست. به‌بیان دیگر، در پاسخ به سؤال اول می‌توان نتیجه گرفت که به باور پاسخگویان، سازمان بازرسی کشور در ایفای نقش فعلی خود در زمینه پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران و کارکنان دولتی در حد کمتر از متوسط عمل نموده است.

1. Compute

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

جدول ۲) عناصر آزمون تی تک‌نمونه‌ای برای بررسی وضعیت فعلی نقش سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی

شاخص	تعداد نمونه	میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای معیار	مقدار آزمون = ۵۴			
					مقدار t	درجه آزادی	معنی‌داری	اختلاف میانگین
وضعیت فعلی نقش سازمان بازرسی کل کشور	۲۲۳	۵۵,۹۹	۱۶,۷۳	۱,۱۲	۱,۷۷	۲۲۲	۰,۰۷۷	۱,۹۹

سؤال دوم: از دید پاسخگویان، اهمیت نقش سازمان بازرسی در امور نظارتی برای پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی چگونه است؟

برای پاسخ به سؤال بالا، از رویکرد سؤال قبل استفاده شد. البته با استفاده از آزمون فریدمن به رتبه‌بندی گویه‌ها نیز پرداخته شده است.

حداقل و حداکثر رقم مورد انتظار برای شاخص به‌ترتیب ۱۸ و ۹۰، و میانگین مورد انتظار ۵۴ (به‌معنای متوسط بودن اهمیت نقش سازمان بازرسی کل کشور) است. همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود؛ مقدار t (۵/۵۶) با درجه آزادی ۲۲۲ در سطح یک درصد معنی‌دار است. به‌عبارت دیگر، رقم میانگین مشاهده شده (۶۰/۴۴) از رقم میانگین مورد انتظار (۵۴) بزرگ‌تر است و اختلاف میانگین (۶/۴۴) از نظر آماری معنی‌دار است. به‌بیان دیگر، می‌توان نتیجه گرفت که به نظر پاسخگویان، نقش سازمان بازرسی کل کشور در زمینه پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران و کارکنان دولتی بیش از حد متوسط اهمیت دارد؛ بنابراین، یکی از راهکارهای اساسی برای جلوگیری از نظارت‌گریزی مدیران به‌منظور پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری آن است که خلأهای موجود در پیش‌روی سازمان بازرسی برطرف یا کمتر شود و به این سازمان و نقش آن در ابعاد مختلف نظارت، اهمیت بیشتری داده شود.

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

جدول ۳) عناصر آزمون تی تک‌نمونه‌ای برای بررسی اهمیت نقش سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران

شاخص	تعداد نمونه	میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای معیار	مقدار آزمون = ۵۴			
					مقدار t	درجه آزادی	معنی‌داری	اختلاف میانگین
اهمیت نقش سازمان بازرسی کل کشور	۲۲۳	۶۰,۴۴	۱۷,۳۰	۱,۱۶	۵,۵۶	۲۲۲	۰,۰۰۰	۶,۴۴

پس از آن‌که مشخص شد که سازمان بازرسی می‌تواند اهمیت فراوانی در کم کردن نظارت‌گریزی و نیز تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی داشته باشد؛ در این قسمت به رتبه‌بندی نقش این سازمان در ابعاد مختلف می‌پردازیم تا مشخص شود که سازمان نام‌برده برای رسیدن به اهداف خود بایستی بر روی کدام موارد تمرکز بیشتری داشته باشد. در جدول ۴، نتیجه آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی گویه‌های اهمیت نقش سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی آمده است. طبق نتایج، گویه‌های شماره ۹، ۱۱، ۲، ۱۸، ۱۰، ۸، ۱۶ و ۱۲ به‌ترتیب با کسب بیشترین امتیاز رتبه‌های اول تا هشتم را به‌خود اختصاص داده‌اند. به‌عبارت دیگر، بر اساس نظر پاسخگویان به‌ترتیب «تربیت نیروی انسانی متخصص و متعهد برای نظارت و ارزیابی»، «توجه به نظارت‌های پیش‌نگر مانند دقت در انتصاب و انتخاب مدیران، توجه به شایسته‌سالاری به‌جای رابطه‌مداری و ...»، «نظارت بر حُسن اجرای قوانین و ضوابط از طرف مدیران»، «استفاده از معیارهای دقیق و عینی برای نظارت بر عملکرد مدیران دولتی»، «بازبینی در ساختار نظارتی کشور و ایجاد هماهنگی بین سازمان‌های نظارتی»، «بازخورد مستمر نتایج نظارتی به افراد و سازمان‌هایی که مورد نظارت قرار می‌گیرند»، «استفاده از نظارت‌های مثبت‌نگر (سازوکارهای تشویقی) در کنار سازوکارهای تنبیهی» و «توسعه و گسترش آموزش در بین مدیران دولتی» از با اهمیت‌ترین موارد در زمینه نقش سازمان بازرسی کشور در پیشگیری از نظارت‌گریزی و تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی براساس نتایج پژوهش حاضر به شمار می‌آیند.

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

جدول ۴) نتیجه آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی گویه‌های اهمیت نقش سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی

گویه‌ها	رتبه‌بندی		
	میانگین	میانگین رتبه	رتبه
۱) نظارت مستمر بر مدیران به‌منظور ارزیابی آن‌ها در زمینه حرکت در چهارچوب قوانین و ضوابط اداری.	۳,۳۷	۹,۶۳	۱۰
۲) نظارت بر حُسن اجرای قوانین و ضوابط از طرف مدیران.	۳,۴۶	۱۰,۴۴	۳
۳) نظارت مستمر بر وقت‌شناسی و وظایف مدیران در ادارات.	۳,۱۶	۸,۴۸	۱۶
۴) استفاده از سیستم‌های نظارتی برای رصد کردن عملکرد مدیران.	۳,۲۹	۹,۲۲	۱۳
۵) تفویض اختیارات لازم به بازرسان فراسازمانی برای نظارت بر عملکرد مدیران.	۳,۱۷	۸,۵۰	۱۵
۶) استقرار یک سازمان کنترل و هماهنگ‌کننده در مورد خود سازمان‌های نظارتی و بازرسی.	۳,۴۰	۹,۵۹	۱۱
۷) دخالت نظرات و دیدگاه‌های افراد و سازمان‌های مورد نظارت در تدوین استانداردهای نظارتی.	۳,۱۸	۸,۴۴	۱۷
۸) بازخورد مستمر نتایج نظارتی به افراد و سازمان‌هایی که مورد نظارت قرار می‌گیرند.	۳,۴۵	۹,۸۱	۶
۹) تربیت نیروی انسانی متخصص و متعهد برای نظارت و ارزیابی.	۳,۶۳	۱۱,۰۳	۱
۱۰) بازبینی در ساختار نظارتی کشور و ایجاد هماهنگی بین سازمان‌های نظارتی.	۳,۴۴	۱۰,۰۱	۵

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

۱۱) توجه به نظارت‌های پیش‌نگر مانند دقت در انتصاب و انتخاب مدیران، توجه به شایسته‌سالاری به‌جای رابطه‌مداری و ...	۳,۵۴	۱۰,۵۱	۲
۱۲) توسعه و گسترش آموزش در بین مدیران دولتی.	۳,۴۲	۹,۶۸	۸
۱۳) بهره‌گیری از سیستم‌های نظارت دیجیتال بر مدیران دولتی.	۳,۳۳	۹,۱۹	۱۴
۱۴) بهره‌گیری فعالانه از رسانه‌های جمعی به‌عنوان ابزاری برای نظارت بر عملکرد مدیران دولتی.	۲,۹۹	۷,۵۰	۱۸
۱۵) استقرار سامانه‌های نظارت الکترونیکی در سازمان‌ها و ادارات دولتی.	۳,۳۹	۹,۶۴	۹
۱۶) استفاده از نظارت‌های مثبت‌نگر (سازوکارهای تشویقی) در کنار سازوکارهای تنبیهی.	۳,۳۸	۹,۷۱	۷
۱۷) استفاده از نظارت‌های پیش‌نگر (تکیه بر اطلاعات موجود برای پیش‌بینی اوضاع آینده) به‌منظور عملکرد بهتر کارکنان و جلوگیری از تخلفات احتمالی.	۳,۳۵	۹,۳۲	۱۲
۱۸) استفاده از معیارهای دقیق و عینی برای نظارت بر عملکرد مدیران دولتی.	۳,۵۱	۱۰,۲۹	۴

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

سؤال سوم: از دید پاسخگویان، نقش ویژه و عملی سازمان بازرسی در امور نظارتی برای پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی چگونه است؟

در پاسخ به این سؤال نیز ابتدا نمرات نُه گویه مرتبط با نقش ویژه و عملی سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی با تأکید بر امور نظارتی (مندرج در جدول ۱) ترکیب شده و به‌صورت شاخص در مقیاس فاصله‌ای ایجاد گردید؛ سپس شاخص به‌دست آمده با استفاده از آزمون تی تک‌نمونه‌ای مورد بررسی و آزمون آماری قرار گرفت.

حداقل و حداکثر رقم مورد انتظار برای شاخص به‌ترتیب ۹ و ۴۵، و میانگین مورد انتظار ۲۷ (به‌معنای متوسط بودن نقش عملی سازمان بازرسی کل کشور) است. همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود؛ مقدار t (۱/۹۰) با درجه آزادی ۲۲۲ در هیچ سطح آماری معنی‌دار نیست؛ به‌عبارت دیگر، اگرچه رقم میانگین مشاهده شده (۲۸/۲۲) از رقم میانگین مورد انتظار (۲۷) بزرگ‌تر است؛ اما اختلاف میانگین (۱/۲۲) بسیار کم و از نظر آماری معنی‌دار نیست. به‌بیان دیگر، می‌توان نتیجه گرفت که به باور پاسخگویان، سازمان بازرسی در زمینه نقش ویژه و عملی خود (تأکید بر امور نظارتی) برای پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران و کارکنان دولتی، کمتر از حد متوسط ظاهر شده است.

جدول ۵) عناصر آزمون تی تک‌نمونه‌ای برای بررسی وضعیت نقش ویژه و عملی سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی

شاخص	تعداد نمونه	میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای معیار	مقدار آزمون = ۲۷			
					مقدار t	درجه آزادی	معنی‌داری	اختلاف میانگین
نقش ویژه و عملی سازمان بازرسی کل کشور	۲۲۳	۲۸,۲۲	۹,۵۷	۰,۶۴	۱,۹۰	۲۲۲	۰,۰۵۸	۱,۲۲

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

بنابراین، با توجه به این نتیجه و همان‌طور که در بخش توصیفی نیز آمد؛ یکی از راهکارهای اساسی برای پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی آن است که سازمان بازرسی کل کشور در امور نظارتی به‌ویژه نظارت بر مدیران دولتی به تقویت نقش خویش بپردازد.

در پایان، به رتبه‌بندی نقش عملی این سازمان در امور نظارتی می‌پردازیم تا مشخص شود که سازمان یادشده برای رسیدن به اهداف خود بایستی بر روی کدام موارد تمرکز بیشتری داشته باشد. در جدول ۶، نتیجه آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی گویه‌ها آمده است. طبق نتایج، گویه‌های شماره ۱، ۲، ۵ و ۸ به‌ترتیب با کسب بیشترین امتیاز، رتبه‌های اول تا چهارم را به‌خود اختصاص داده‌اند؛ به‌سخن دیگر، بر اساس نظر پاسخگویان به‌ترتیب «افزایش ضمانت‌های اجرایی لازم در قانون و عناصر تشکیل سازمان بازرسی کل کشور»، «افزایش و ترویج اعتقاد و باور مدیران سازمان‌ها نسبت به اهمیت و فایده بازرسی توسط سازمان بازرسی کشور»، «تلاش در جهت افزایش حس خود نظارتی در بین مدیران توسط سازمان بازرسی کل کشور» و «برقراری ارتباط فعال و مؤثر میان نهادهای نظارتی با متخصصان و صاحب‌نظران حوزه‌های مختلف از طریق سازمان بازرسی کل کشور» از با اهمیت‌ترین موارد در زمینه نقش نظارتی سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی براساس نتایج پژوهش حاضر می‌باشند.

جدول ۶) نتیجه آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی گویه‌های اهمیت نقش ویژه و عملی سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی

گویه‌ها	رتبه‌بندی		
	میانگین	میانگین رتبه	رتبه
۱) افزایش ضمانت‌های اجرایی لازم در قانون و عناصر تشکیل سازمان بازرسی کل کشور.	۳,۵۱	۵,۳۶	۱
۲) افزایش و ترویج اعتقاد و باور مدیران سازمان‌ها نسبت به اهمیت و فایده بازرسی توسط سازمان بازرسی کشور.	۳,۵۲	۵,۳۳	۲
۳) افزایش نظارت سازمان بازرسی کل کشور در امر انتصابات مدیران دولتی به‌منظور ارزیابی رعایت اصل شایسته‌سالاری.	۳,۳۷	۴,۸۹	۷
۴) ترویج فرهنگ نظارت و بازرسی توسط سازمان بازرسی کل کشور.	۳,۳۸	۵,۰۳	۶

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

۵) تلاش در جهت افزایش حس خود نظارتی در بین مدیران توسط سازمان بازرسی کل کشور.	۳,۴۶	۵,۲۸	۳
۶) استفاده از نظام تشویق و تنبیه مناسب از طرف سازمان بازرسی کل کشور در برابر مدیران شایسته و درستکار و مدیران نالایق و فاسد.	۳,۴۷	۵,۲۵	۵
۷) حساس کردن تشکل‌های غیردولتی در قبال مفاسد اداری و اقتصادی مدیران دولتی از طرف سازمان بازرسی کل کشور.	۳,۱۶	۴,۲۸	۹
۸) برقراری ارتباط فعال و مؤثر میان نهادهای نظارتی با متخصصان و صاحب‌نظران حوزه‌های مختلف از طریق سازمان بازرسی کل کشور.	۳,۴۶	۵,۲۶	۴
۹) استفاده از نهادهای نظارتی مردمی (مدنی) و خصوصی در کنار نهادهای نظارتی دولتی در امر بازرسی و نظارت توسط سازمان بازرسی کل کشور.	۳,۱۷	۴,۳۱	۸

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بستر تحقق تخلفات و فساد اداری؛ نظام اداری هر کشور و نحوهٔ اداره امور دولتی است. همه گونه‌های فساد از نظر پیامد مشترکند و موجب اختلال در کارکرد مطلوب و مقاصد قانونی ساختارهای اداری می‌شوند و نیز، مسیر توسعه جامعه را با چالش‌های جدی روبرو می‌کنند. آگاهی از این پیامدها، رسالت ما به‌ویژه سازمان‌های دخیل در امر مبارزه با فساد بویژه سازمان بازرسی کشور را برای پیشگیری از این مسأله افزون می‌کند.

در جامعه ما، اخلاق؛ عنصر بنیادین و فراموش‌شده‌ای در بین مدیران ارشد و زیردستان آن‌ها در ادارات دولتی است. علاوه بر آن، فقدان شایسته‌سالاری؛ بلای جان نظام اداری و جامعه به‌طور کلی شده است، زیرا بدون در نظر گرفتن معیارهای واقعی در جذب نیروی انسانی، هم کارمند استخدام می‌شود و هم بدتر از آن، پُست‌های مدیریتی به افراد فاقد صلاحیت سپرده می‌شود. در این شرایط که بسیاری از مدیران مصلحتی منصوب می‌شوند؛ چون خودشان فاقد معیارهای شایسته‌سالاری از قبیل تخصص، تناسب مدرک متناسب با پُست، سوابق علمی مرتبط، دانش کافی و ... هستند، در انتصاب معاونان و زیردستان خود نیز نهایت کج‌سلیقگی را به‌کار برده و افرادی را با توانایی‌هایی کمتر از حد نیاز گزینش می‌کنند تا مبادا رسوایی به بار آورند و به این نحو، جامعه در یک گردونه از انتصابات فاسد اداری گرفتار شده و پیامد آن هم واضح است؛

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

همچنین، مسائل دیگری نیز در جامعه وجود دارند که بسترساز فساد اداری هستند. عدم‌توجه به اهمیت آمار و اطلاعات و نیز عدم تلاش برای تولید آمارهای دقیق و صحیح و ایجاد خدشه در آمارها برای نشان‌دادن وضعیت ظاهراً مطلوب جامعه، تمرکزگرایی و اقتدار شدید قدرت، فقدان تفکیک قوای واقعی، عدم موازنه اقتصادی، رقابت ناسالم، گسست‌های فرهنگی، تبعیض، عدم شفافیت، فقدان حاکمیت قانون، اقتدارگرایی، فقدان عقلانیت و ... همگی مولودی جز فساد تحویل نمی‌دهند.

در این شرایط، انتظارات از حقوق عمومی برای مهار فساد اداری افزایش می‌یابد؛ بنابراین از آنجا که حقوق عمومی در صحنه همه مناسبات سیاسی، اداری و ... موجود دولت با شهروندان ایفای نقش می‌کند؛ می‌تواند در حوزه پیشگیری از مفاسد اداری رهنمون‌بخش باشد. در اهمیت پیشگیری از فساد کافی است به این نکته توجه کنیم که فساد اداری به‌عنوان یک بیماری مسری و مهلک خود را نشان داده و افزون بر متلاشی‌کردن سازمان از درون، از یک سازمان به سازمان دیگر و از یک نهاد به نهاد دیگر سرایت می‌کند؛ تا آنجا که همه نهادهای موجود را تحلیل می‌برد و این پندار در مردم تقویت می‌شود که مقامات دولتی یا نمی‌توانند از فساد جلوگیری کنند یا همدست مفسدان هستند؛ ازاین‌رو، چنین دیدگاه منفی‌ای نسبت به دولت می‌تواند به بحران‌های سیاسی با پیامدهای جدی امنیتی منتهی شود.

تمام موارد بالا، ما را به این نتیجه می‌رساند که اولین اصل در مبارزه با فساد اداری، پیشگیری است. در این زمینه، مسئولان بلندپایه؛ الگو هستند و می‌بایست با وضع و اجرای دقیق قوانین بدون حب‌وبغض، ملاحظات گروهی و قبیله‌ای یا حزبی، پیشگیری از فساد را اساس کار خود قرار دهند و باید پیشگیری را از همه بخش‌ها و افراد در نظر داشت. سازمان بازرسی کل کشور به‌عنوان یکی از نهادهای نظارتی و با دارا بودن اختیارات قانونی لازم، می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در امر نظارت و بازرسی و اجرای قانون و در نهایت پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری داشته باشد.

نتایج پژوهش حاضر هم بر این امر صحه گذاشته است که اهمیت نقش سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران دولتی با تأکید بر امور نظارتی بیش از حد متوسط است. با این وصف، سازمان مذکور در ایفای نقش خود در زمینه پیشگیری از تخلفات و مفاسد اداری مدیران و کارکنان دولتی، همچنین در زمینه نقش ویژه و عملی خود (تأکید بر امور نظارتی) کمتر از حد متوسط ظاهر شده است. با توجه به نتایج فوق و نظر به اهمیت سازمان بازرسی کل کشور، بایسته و بسیار لازم است که خلأهای موجود در پیش‌روی این سازمان برطرف یا کمتر شود و به این سازمان و نقش آن در ابعاد مختلف نظارتی، به‌ویژه نظارت بر مدیران دولتی اهمیت بیشتری داده شود؛ همچنین باید سازمان مذکور در امور نظارتی به تقویت نقش خویش بپردازد.

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

در پایان، مبتنی بر نتایج پژوهش، پیشنهادهایی ارائه می‌گردد. بدون تردید، این پیشنهادها مکمل بخش نتیجه‌گیری هستند و اجرای آن‌ها نه‌تنها دور از دسترس و غیرممکن نیست؛ بلکه همگی سازوکارهای عملیاتی برای پیشگیری از فساد هستند که در لابه‌لای قوانین برنامه توسعه، سند چشم‌انداز و ... مورد تأکید هستند:

۱- سازمان بازرسی کل کشور باید در عملیاتی کردن اموری مانند «تربیت نیروی انسانی متخصص و متعهد »، «توجه به نظارت‌های پیش‌نگر مانند دقت در انتصاب و انتخاب مدیران، توجه به شایسته‌سالاری به‌جای رابطه‌مداری و ...»، «نظارت بر حُسن اجرای قوانین از طرف مدیران»، «استفاده از معیارهای دقیق و عینی برای نظارت بر عملکرد مدیران دولتی»، «بازبینی در ساختار نظارتی کشور و ایجاد هماهنگی بین سازمان‌های نظارتی»، «بازخورد مستمر نتایج نظارتی به افراد و سازمان‌هایی که مورد نظارت قرار می‌گیرند»، «استفاده از نظارت‌های مثبت‌نگر (سازوکارهای تشویقی) در کنار سازوکارهای تنبیهی» و «توسعه و گسترش آموزش در بین مدیران دولتی»، نهایت تلاش خود را به‌کار بندد.

۲- در راستای نقش نظارتی سازمان بازرسی، این سازمان بایستی بر عملیاتی کردن مواردی همچون: «افزایش ضمانت‌های اجرایی لازم در قانون و عناصر تشکیل سازمان بازرسی کل کشور»، «افزایش و ترویج اعتقاد و باور مدیران سازمان‌ها نسبت به اهمیت و فایده بازرسی»، «تلاش در جهت افزایش حس خودنظارتی در بین مدیران» و «برقراری ارتباط فعال و مؤثر میان نهادهای نظارتی با متخصصان و صاحب‌نظران حوزه‌های مختلف» تکیه کند.

و سایر پیشنهادها عبارتند از:

۳- تمرکززدایی در نظام اداری و واگذاری امور با توجه به توان و شایستگی‌ها به افراد یا انتقال اختیارات به واحدهایی غیر از مرکز، از جمله مقامات محلی.

۴- تقویت فرهنگ مشارکت‌جویی در بین کارکنان و مطالبه‌گری از مسئولان، تا در برابر امکانات و اختیاراتی که دارند؛ میزان خدمات ارائه شده را مستند کرده و احتمال سوءاستفاده اداری کاهش پیدا کند.

۵- بایستی اصلاحات ساختار اداری را از جذب نیرو شروع کرد؛ زیرا رعایت شایسته‌سالاری در جذب نیروها با توجه به اینکه افراد انسانی در حکم روح حاکم بر دستگاه‌های اداری هستند، عامل بسیار مهمی می‌باشد.

۶- باید نظام منطقی تشویق و تنبیه را در ادارات پیاده کرد. کارکنان یا مدیرانی که دچار احساس تبعیض یا بی‌توجهی مقامات نسبت به خدمات خود شوند، به‌راحتی به سمت فساد متمایل می‌شوند.

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

۷- لازم است نظارت‌های قانونی را به‌موقع، بی‌طرفانه و با رعایت اصول بازرسی انجام داده و نتیجه را به اطلاع عموم رساند.

۸- بازنگری در قوانین و مقررات به‌منظور الزام مدیران و دستگاه‌های دولتی به پاسخگویی در مقابل عملکردشان.

۹- وفق اصل سوم قانون اساسی، ایجاد نظام اداری سالم از جمله حقوق مسلم ملت و تکالیف حاکمیت است؛ بنابراین دولت بایستی در این مسیر برنامه‌ریزی کند.

۱۰- توسعه منابع انسانی کارآمد به‌عنوان مهم‌ترین رکن تحول در نظام اداری و افزایش خودکنترلی آن‌ها و اصلاح فرآیندهای سازمانی و استقرار سیستم مدیریت کیفیت در بخش دولتی، و

۱۱- افزایش خواست سیاسی از مدیران عالی برای مبارزه با فساد اداری، تدوین موازین رفتاری برای مقامات و الزام به ارائه پاسخ‌های مستند.

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

فهرست منابع و مآخذ

۱.ابوالحمد، عبدالحمید (۱۳۷۶)؛ حقوق اداری ایران، تهران: توس.

۲.احمدپور رستمی، علیرضا (۱۳۹۴)؛ «بررسی نقش سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از جرم و فساد اداری در دستگاه‌های اجرایی»، فصلنامه دانش ارزیابی، سال هفتم، شماره ۲۴، صص ۱۶- ۵.

۳.احمدی، مسعود (۱۳۸۹)؛ مدیریت اسلامی (اصول، مبانی، مفاهیم و الگوها)، چاپ پنجم، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.

۴.اخوان‌کاظمی، بهرام (۱۳۹۱)؛ نظارت در نظام اسلامی، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

۵.استونر، جیمز و ادوارد فریمن (۱۳۷۵)؛ مدیریت رفتار سازمانی، جلد سوم (رهبری و کنترل)، ترجمه سیّد محمد اعرابی و علی پارسائیان، تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.

۶.افضلی، عبدالرحمن(۱۳۹۰)؛ «فساد اداری و تأثیر آن بر توسعه: علل، پیامدها و راهکارهای برون‌رفت»، مجله حقوقی بین‌المللی، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی ریاست جمهوری، سال بیست‌وهشتم، شماره ۴۵، صص ۲۶۴- ۲۳۵.

۷.الوانی، سیدمهدی(۱۳۸۵)؛ *مدیریت عمومی*، چاپ هشتم، تهران: نی.

۸.بابامحمدی، مهدی (۱۳۹۴)؛ «نظارت همگانی، رویکردی متفاوت و فراگیر در مبارزه با فساد»، فصلنامه دانش ارزیابی، سال هفتم، شماره ۲۶، صص ۴۶- ۳۵.

۹.پروین، خیراله و دلبر، حسین (۱۳۹۳)؛ «ارزیابی و اصلاح فرآیندهای اداری در آیینه سازمان بازرسی کل کشور»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال پانزدهم، شماره ۴۲، صص ۱۴۰- ۱۱۱.

۱۰. پیروز، علی‌آقا، خدمتی، ابوطالب، شفیعی، عباس و بهشتی‌نژاد، محمود (۱۳۸۹)؛ مدیریت در اسلام، قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

۱۱. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۸۵)؛ فرهنگ متوسط دهخدا، به‌کوشش غلامرضا ستوده و همکاران، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.

۱۲. رابینز، استیفن (۱۳۷۸)؛ تئوری سازمان، ترجمه سیدمهدی الوانی و حسن دانایی‌فرد، تهران: صفار.

۱۳. رضائیان، علی (۱۳۶۹)؛ اصول مدیریت، تهران: سمت.

۱۴. زارعی، زهرا (۱۳۹۳)؛ «جستاری در کارکرد سازمان بازرسی کل کشور»، فصلنامه دانش ارزیابی، سال ششم، شماره ۲۰، صص ۶۵- ۴۹.

۱۵. سرمدی، محمدرضا (۱۳۹۰)؛ مدیریت اسلامی، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.

۱۶. شقاقی شهری، وحید (۱۳۸۶)؛«نقش و جایگاه سازمان بازرسی کل کشور در اجرای سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی»، مجله مجلس و پژوهش، سال ۱۳، شماره ۵۴، صص ۱۸۸- ۱۷۱.

۱۷. صفرخانی، حسن (۱۳۸۸)؛« نظارت نوین و نقش سازمان بازرسی کل کشور در تحقق آن»، فصلنامه دانش ارزیابی، سال اول، شماره ۱، صص ۷۲- ۵۳.

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]

۱۸. عصاریان، عباس و جراحی دربان، مهدی (۱۳۹۳)؛ «صیانت و پیشگیری از جرم و گناه از منظر قرآن کریم و راه‌های نهادینه کردن آن در بین کارکنان پلیس»، مجله بصیرت و تربیت اسلامی، سال یازدهم، شماره ۲۹، صص ۱۶۴- ۱۳۷.

۱۹. فرح‌بخش، علی‌نقی (۱۳۸۰)؛ «روش‌های افزایش کارایی نظارت و بازرسی در کشور همراه با پیشنهاداتی برای اصلاح ساختار اداری»، در مجموعه مقالات نخستین همایش علمی و پژوهشی نظارت و بازرسی در کشور.

۲۰. فلسفی، رضا (۱۳۹۴)؛ «بررسی صلاحیت نظارت سازمان بازرسی کل کشور بر مقررات مصوب قوه قضاییه»، مجله دانش ارزیابی، سال هفتم، شماره ۲۵، صص ۱۱۳- ۹۱.

۲۱. قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور و آئین‌نامه اجرایی آن (۱۳۹۱)؛ سازمان بازرسی کل کشور، طرح آموزش بازرسان افتخاری، زیر نظر مدیریت توسعه منابع انسانی.

۲۲. نادری ملک‌شاه، محمد (۱۳۹۳)؛ «نقش نهادهای مدنی در پیشگیری از فساد»، فصلنامه دانش ارزیابی، سال ششم، شماره ۲، پیاپی ۳۵، صص ۷-۱.

۲۳. نسل، غلامرضا (۱۳۸۷)؛ پلیس و سیاست پیشگیری از جرم، تهران: دفتر پژوهش‌های کاربردی پلیس پیشگیری ناجا.

۲۴. نیک‌پور، امین، منظری توکلی، علیرضا، سلاجقه، سنجر، پورکیانی، مسعود و عرب‌پور، علیرضا (۱۳۹۵)؛ «بررسی تأثیر نظارت سازمانی با رویکرد اسلامی بر فساد اداری در سازمان‌های دولتی ایران»، فصلنامه راهبرد، سال بیست‌وپنجم، شماره ۷۹، صص ۱۱۶- ۹۳.

1. Atkinson, J. W. (1964). *An introduction to motivation*, Princeton, N. J., Van Nostrand.
2. Biagoli, A. (2008). Financial Crime as a Threat to the Wealth of Nations, *Journal of Money Laundering Control*, Emerald group publishing limited, Vol.11, No. 1.
3. Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley, CA: University of California Press.
4. Independent Commission against Corruption (1998). *A Major Investigation into Corruption in the Former State Rail Authority of New South Wales*, Independent Commission Against Corruption, Sydney.
5. Transparency International Organization (2003). *Global Corruption Report 2003*, available at: www.trasparency.org.

[Downloaded from qjal.smtc.ac.ir on 2026-09-06]

[DOI: 10.29252/qjal.7.22.79]